

Bengt Holmström
Göteborg. Privatforskning

Överskriftens citat är en vändning hämtad ur Odd munks Olafs saga, här avsett att återföra oss öster i Viken i först Olav Tryggvasons tid och sedan också Olav den heliges tid - med de båda kungarna som upprätthållare av Norges tidiga gräns vid Älven. - Detta blir alltså en fortsättning av vad jag berättat om den första svensk-danska riksgränsstenen, äldst från 1013, i mitt bidrag vid Sagakonferensen i Göteborg, nu med perspektiv och tolkningar av händelser som Svolderslaget och annat av betydelse.

Vid Sagakonferensen 1991 hade jag tillfälle att också framlägga min rekonstruktion av hur Danaholmens tredelning varit beskaffad och att något antyda konsekvenser av tredelningen. - Mot denna trakt var det som Olav Tryggvason vände på sin färd ut från Norge år 1000, och frågan måste då ställas, om Danaholmen varit ett riksgränsbegrepp redan då. Ett första svar i korthet är, att jag inte är tveksam till att holmen bör ha haft riksgränsbetydelse redan då, men att jag är tveksam till om holmen redan inför denna tidpunkt kunnat heta något i stil med Danaholmen.

Avfattningen i Odd munks uppgift är att Olav Tryggvason "snyr austr til Elfi til konunga stefnv at fornvu konunga sið at men friðaðe fyrir londum sinom". Uppgiften synes endast finnas i denna version (hskr S). - På annat ställe hos Odd munk (hskr AM) nämnes kung Svens uppdrag till Sigvalde jarl, dels att förmä Olof Skötkonung att ställa sig som om han ville tege kristendomen, dels att Sigvalde jarl själv skulle förmä Olav Tryggvason att komma till möte med sveakungen, och att samtidigt Eirik jarl som fiende till kung Olav skulle komma - allt till ett möte vid Brännöarna och med ett bakhåll för Olav Tryggvason där.

Det är ju en sensationell uppgift, ett Svolderslaget skulle ha kunnat inträffa redan på nerfärden mot Vendland och så långt norrut som vid Brännöarna utanför Göta älvs södra mynning, om inte kung Olav fått vänta förgäves där i två veckor på den svenske kungen och därför fortsatt mot Vendland. - Odd munk har alltså här redovisat som fullt möjligt ett sammandragande av sjöstyrkor till Brännöarna av ej enbart Olav Tryggvasons ledung utan även av långskepp från Eirik jarl och Olof Skötkonung och också ett vendiskt inslag på grund av Sigvalde jarl. Jämfört med Svolderslagets sjöstyrkor är det därmed endast Sven tveskäggs och skåningarnas långskepp som inte medtages, motsvarande den planläggning som antydes av Odd munk.

Men slaget kom som känt att historiskt redovisas till helt annan plats eller snarare till en i ett urval av något dussintal möjligheter på grund av uppgifterna genom sagaskrivarna och forntida/nutida historiker. - Uppgiften "inter Sconiam et Seland" hos Adam av Bremen är den äldsta. Också i Ägrip och Historia Norwegiae nämns Själland som plats för slaget. Theodricus i Tröndelag eller kanske vid klostervistelse i Paris har skrivit om slaget intill ön Svold, som låg i närheten av Slavien (Vänmland/Vendland). Detta är i nära överensstämmelse med den isländska sagatraditionen som är baserad bl.a. på den i sak äldsta traditionen genom Skúli Torsteinssons flock, där lokaliseringen är "firir suolþrar mynni".

En första närmare kännedom om forskningen kring Svoldernamnet och slaget fick jag själv 1964, när jag i Trondheim och i Museets Årbok för 1962 fann den givande artikeln "Olav Tryggvasons Svolder", författad av Bertil Lindquist. Hans argument för Hallands Väderö som sagans Svolder på grund av äldre kartors närliggande namnformer som Svederö eller Svadr har jag tagit del av. Jag skall inte närmare försöka värdera hans framställning och inte heller andras framställningar i förhållande till den verklighet som all Svolderforskning söker nå. Med mitt eget bidrag vill jag dock redovisa några påträffade omständigheter, som jag tror kan ha betydelse i en rutidsbedömning av Svolderslaget. Men först skall jag återgå till Danaholmens trakter.

Odd munks uppgift från omkring 1190 om Olav Tryggvason år 1000 återger en tidig mötestradition Nordens konungar emellan, så tidig, att man från mina utgångspunkter i en riksgränsläggning mellan Sverige och Danmark från redan 1013 har svårt att se hur ett senare danskt kungamord (1286) kunnat ha primärt inflytande på ett västgötskt lagstadgande berörande "þrigiaæ konongae staemprum" (treenne konungars möten). - Det är nämligen Erland Hjärne som i sin utmärkta studie "Danaholmen och tre konungars möten" ("Saga och sed", 1948) återgett Odd munks mötestradition och stadsgandet i Yngre Västgötalagen men samtidigt också synes ha förmodat ett ännu äldre ursprung till lagstadgandet. - Jag ser det som ett i viss mån närmast givet faktum, genom meddelandet i redan Äldre Västgötalagens handskrift från omkring 1281 om Danaholmens tredelning och dess mötestradition, att denna tredelning är äldre än den svensk-danska riksgränsläggningen i övrigt. Ett skäl är att den första svensk-danska gränsstenen enligt formuleringen står att finna inte vid kusten utan på en ås, uppenbarligen på fastlandet innanför Danaholmen, som också Erland Hjärne förutsett (1948, s 2).

Denna första gränsten anser jag mig ha återfunnit i Fässberg i förutvarande Askims härad, på omkring 115 meters höjd över havet och på 16 km avstånd från holmen Danmark lilla, Danaholmen. - Omnämnandet av Danaholmens tredelning efter riksgränslägningsberättelsens redogörelse för hur de sex gränstenerna sattes måste alltså uppfattas som ett från riksgränsläggningen Sverige/Danmark fristående faktum, existerande redan från tider före riksgränsläggningen i övrigt. Från detta resonemang gäller det så att försöka nå en uppfattning om ett tidfästande för med vilka kungar mötestraditionen kommit att uppstå.

Den väl tidigaste uppgiften om mötesledning gäller Norges kung Hakon den gode, som enligt Laxdölasagan "fór i stefnuleidangr austr i Brenneyar" och så upprätthöll freden för sitt land som lag stadgade att det skulle ske vart tredje år. Laxdölasagens uppgift från omkring 1230 förtjänar tilltro i samma höga grad som Danaholmsuppgiften i Äldre Västgötalagens handskrift. - Kung Hakons regeringstid var omkring 945-960. Harald Blåtand var kung i Danmark omkring 940-987. För Sverige i 900-talets tidiga år nämner Adam av Bremen en kung Ring. Man har troligen att räkna med att denne kung eller en nära efterträdare varit svensk motpart till Hakon den gode och Harald Blåtand vid en förutsatt början kring 900-talets mitt av den tidiga mötestraditionen Nordens tre konungar emellan. En grund i än äldre förhållanden finns möjligen också.

Vad som särskilt talar för kung Hakon den godes tid är också att han, som Snorre Sturlasson berättat, indelat Norge i skeppsdredor och fylken för upp-båd av ledung, eller almenning som man sagt i Norge. Detta synes vara en förutsättning också för "stefnuleidangr austr i Brenneyar". - Dessutom, för att härbud snabbt skulle nå bygderne för almenning, sågs det, att det

under Hakon den godes tid blev bestämt, att vårdkasar skulle upprättas. Vårdkasar kallas även vardar, vetar, vitar, och härbudet säges ha nått på sju nätter från allra sydligaste vete till nordligaste område med tingshög i Hålogaland. - Jag föreställer mig, att sydligaste vårdkase vid Norges "Lanzenda" intill Älvmynningen varit Amhults vete i Torsslanda socken på Hisingen. Amhults vete har funnits som använt ortnamn ända in på 1920-talet (sjökort 1925) och senare. - Man har att räkna med att det också utefter Hallandskusten tidigt funnits vårdkasar på motsvarande sätt till upp mot Brännöarna för Danmarks del och längs Göta älv och mot Västergötlands centrala delar för Sveriges del.

Det har ibland anförts, att Brännöarna lydde under Hakon den gode och Norge, något som emellertid är svårt att förena med uppgiften om att gemensamma kungamöten ägt rum. Marknadsplatsen på Brännö, förlagd till den stora ängen åt sundet mot Asperö, har beskrivits av Johan Alin (1919, 1920). Fanns också mötesplatsen för Nordens tre kungar på Brännö? Svaret måste rimligen vara jakande, att mötesplatsen var där eller mycket nära intill för åtminstone några av de tillfällen, där Brännöarna eller Älven nämnes.

Mötesplats på Danaholmen har nog däremot i första hand gällt mötet för själva gränserna, eftersom kungamöten väl helst förutsatt bättre hamnförhållanden än vad Danmark lilla kan erbjuda. Men sunden mellan Brännö, Asperö och Rivö har kunnat ge skyddade om än något grunda hamnar, och för Brännös nordsida har Johan Alin (1920, s 102) uppskattat hamnkapaciteten till "åtskilliga hundratal av vikingatidens fartyg". Ett samband mellan Danaholmen och Brännö har dock funnits och finns ännu i nutiden. Som nutida Danska liljan eller Danmark lilla tillhör holmen nämligen markägare på Brännö. Holmen visar sig till och med vara indelad i tre marklotter men med något annorlunda, tredelade, ägogränser än vad min rekonstruktion visat, utifrån Gustaf Brusewitz' översiktsteckningar från 1864 och "Elfsyssel". Men de tre ägobeteckningarna från Danska liljan har motsvarats av ägor på Brännö, för två av dem mot mitten av den förmodade marknadsplatsen, omkring 200 meter från sundet mot Asperö.

Att tidiga kungamöten angetts till Brännöarna och inte till Brännö kan antagligen, förutom på grund av alternativa mötesplatser utanför själva Brännö som Danaholmen och Stämmö, också förklaras genom det som de rekonstruerade rätta linjerna från vardarna på Danaholmens tingshög visar. Linjerna genom dessa vardar går nämligen med stor kartprecision mot ändpunkter i områden med labyrinter (trojaborgar) dels på Vrångö, dels på Vinga Koholme samt indirekt också till en labyrint (Tryggebergs slott) på Stora Mötet i sydöstra delen av Hönö.

Sena traditioner för labyrinter i kustområdena vet berätta, att man gjort vandring i labyrint för t.ex. fiskelycka. För trojaborgarna på Vrångö, Hönö och Vinga Koholme föreställer jag mig, att ändamålet tidigt varit något helt annat, nämligen ett rituellt bruk vid gräns- och fredsöverenskommelser. Att de rätta linjerna från Danmark lillas vardar direkt sammanträffar med labyrintområdena på Vrångö och Vinga Koholme låter sig nog knappast förklaras som rena tillfälligheter.

Labyrinter (trojaborgar) är i högsta grad mötesplatser, som också namnet Stora Mötet på Hönö visar. De påträffade sambanden med Danaholmen bidrar till att ge en utvidgad innebörd av Danaholmsbegreppet till att gälla själva Danaholmen med sin tingshög och därifrån tre "vingar" mot Vrångö, Vinga Koholme och Hönö. Samtliga dessa fyra mötesplatser får alltså på välgrundade skäl antagas ha varit gränsmötesplatser i likhet med vad som torde ha gällt själva Brännö och Stämmö. Allt här nämnt finns inom 1 mils avstånd från ängen på Brännö.

I mina riksgrensstudier har jag kommit fram till, att hamnplatsen Brännö Rödsten motsvarat såväl 1200-talets halländska gränsmärke "staenfraesund", som 1300-talets västgöta gränsmärke "staemusund". Sundet heter i nutiden Stämmesund. Vid sundet och endast 200 meter från Brännö Rödsten är Stämmö, nu en udde av Rivö.

I den återfunna gränsplatsen Rödsten och alternativt i Stämmö har man att se forntida mötesplats för kungarna, om en avskildhet från själva Brännö marknadsplats förutsattes. - Redan Johan Alin (1919) har kombinerat nutida Stämmesund med gränsmärkena från 1200-talet och 1300-talet. Mitt bidrag är Rödstensnamnets gränsbetydelse samt rekonstruktion av ankringslinjer för de forntida gränslistornas märken.

För holmen som småningom blev Daneholmen och som redan dessförinnan utgjort en tidig gemensam gränspunkt för de nordiska rikena, synes en gränsutveckling ha kunnat ske med Olav Tryggvasons inträde som en av de tre kungarna. Gränssektorerna i holmen med 90° vinkel till vardera Danmark och Norge samt resterande 180° inåt land till Sverige kan ha uppstått på grund av erfarenheter genom Olav Tryggvason från England. - Jag har nämnt labyrinten som kallats "Tryggebergs slott" på Hönd. Det finns ett ord "trygð" från skaldediktningen som enligt Alexander Bugge (1910, s 188) betyder "ved ed bekræftet fred". Geir T. Zoëga (1910/1952, s 443) anger för "trygðir", f. pl. "plighted faith, sworn truce". - Höndelabyrintens namn synes ha samband med dessa betydelser, och Olav Tryggvasons uppgivna möte med Sigrid Storråda torde i grunden haft mer med freden i Norden att göra än med frieri eller Sigrid Storråda. Men året 997 finns med på något håll som en tidpunkt för möte. I förhållande till det planerade mötet vid Brännöarna år 1000 enligt Odd munk kan möjligen treårsintervallet enligt mötetraditionen anses bakom dessa uppgifter.

För tillgång till de olika gränsmötesplatserna från vart och ett av de tre rikena och även för annan passage genom grannrikernas gränsområden kring Älvmynningen, har man att förutsätta överenskommelser härom, möjligen delvis i likhet med vad som kan utläsas ur dokument nr 1 i Diplomatarium Norvegicum (XIX). Det gällde där fred i England mellan kung Aethelred och främst Olav Tryggvason ("Anlaf") år 991. I dokumentet talas om något som kallats "unfridland" (fientligt område), men det bör i de nordiska fredssammanhangen i stället ha rört sig om nödvändiga områden av "fridland".

Mötesplatsen för Olav Tryggvason och Sigrid Storråda anges av Snorre Sturlasson till Kungahälla, medan den äldre sagaskrivaren Odd munk synes förlägga händelsen till Brännöarna. Men Kungahälla anses inte ha varit stad så tidigt, kanske inte ens kungsgård. Men kungsgård och upphov till stad har dock Halvdan Koht räknat som rimligt till första hälften av 1000-talet (1959, s 389). - På Olav Tryggvasons tid var det därmed Brännöarna och Älven som utgjort mötesplats, och enligt Odd munk hade han (före Svolderlaget) uppmanats komma "til brenneyia. oc þær þraut ríki hans" - där tröt hans rike, där tog det slut (Erlend Hjärne, 1948, s 19).

Labyrintområdet på Vrånge, dit min rekonstruerade Daneholmslinje når allra längst åt söder, har enligt "Ortnamnen" (1932, s 221) kallats Tröneberg eller Trödenberg, men även namnet Truttenberg finns. Jag föreställer mig, att detta senare namn visar på linjens ändpunkt. Ett norskt inflytande har tidvis nått även hit.

Vid någon av gränspplatserna - jag föreställer mig i första hand vid själva Brännö - bidade kung Olav sveakungens ankomst i två veckor, och Olav Tryggvason fortsatte därefter till Vendland.

Det slag som Olav Tryggvason kom att utkämpa år 1000 är i det historiska källmaterialet förlagt till danska farvatten alltsedan Adam av Bremens framställning från 1070-talet. Men det har under tiden funnits även annan uppfattning på grund av traderade tidiga skaldekväden, som under 1100-talets senare hälft kom att påverka historiska framställningar och ingå i sagaskrivares verk. Härigenom kom Svolderslaget att bli ett begrepp, och det var sjöslaget vid ett Svolder, som ännu ej med säkerhet kunnat identifieras, men som mestadels förlägges till olika platser intill den vendiska kusten väster om floden Oder.

Till de äldsta skaldekväderna i förhållande till tillkomsttid hör Halldor okristnes flock om Eirik jarl från omkring 1010. Här sägs, att kungen kom sunnan ifrån, utan att något Svolder nämnes, och att vendorskepp långväga ifrån - "vitt at vígi" - kommit till kampen. Också sägs, att jarlen (Eirik jarl) segrade "at holmi", när han lade sin högbordade Barden vid sidan av Fafner (Ormen långe).

Äldre sådant skaldekväde torde dock vara Hallfred vandrädskalds Olav Tryggvasons Arvedrapa, "erfidrapan" från redan år 1001 (Åke Ohlmarks, 1975, s 67). Inte heller här finns något Svolder nämnt. - Men äldsta skaldekväde i sak är Skule Thorstenssons flock, som är en åldnings högkomst från när han i ungdomen följde Eirik jarl, kallad både "frisers fiende" och "Sigvaldes". Strofens former är båda att uppfattas som genitiv pluralis - en följd av något poetiskt kongruensskäl? - Hos Skule finns det tidiga omnämmandet av en slagplats. Den är belägen "sudir firir suolprar mynni". - Från uppgift i Egil Skallagrimssons saga framgår, att Skule Thorstensson, sonson till Egil, var Eirik jarls stambo på Järnbarden i slaget då konung Olav Tryggvason föll.

Det har visats av Svend Ellehøj (1953, s 13 f), att Halldor okristnes uttryck "vinða skeiðr" pekar mot jomsvikingarna. Skeppstypen "skeið" (ett mycket stort långskepp) har varit omöjligt som skeppsinnehav hos vendiska stammar, och i stället har det varit en vikingamakt vid den vendiska kusten - jomsvikingarna - som följt Olav Tryggvason. Svend Ellehøj har så kommit in på nästa bevisföring, som gällt frågan om jomsvikingarnas historicitet. Han har visat dels på den vikingapraglade bosättning som jämte annat påträffats vid utgrävningar alltifrån 1934 av Wollins gamla stad, dels också, att Historia Norwegiae omtalar "Jonne" och Agrip "Jömsborg" som Olav Tryggvasons vinterkvarter vid tidiga vikingatåg i Östersjön. - Han har också visat på att Polens kung Boleslaw år 1000 knappast kunnat deltaga i de avhandlade nordiska angelägenheterna på grund av att det samtidigt rått osäkerhet vid de polska landgränserna i tre väderstreck. "Alt peger mod vikingerne fra Wollin, de samme Vender, som vi må tro kaempede i Hjørungavåg for Harald Gormsen,..." (s 46).

Man kan därför undra, om inte huvudanledningen till Olav Tryggvasons färd mot Vendland var, att få en strategisk förstärkning för att kunna lösa såväl uppkomna utrikesproblem som de inre problem som torde ha funnits i Norge, alltsedan många lämnade landet efter det nya kungastyret år 995. Eirik jarl och hans stambo Skule Thorstensson på Järnbarden hörde till dem som i landsflykt haft Sverige till bas fram till Svolderslaget. De hörde också till dem som kom att avgöra utgången för Olav Tryggvason och hans samlade flotta, som nu var på väg söderifrån. Var sammandrabbningen skulle komma att ske, har närmast berott på motståndarnas planering, eftersom man vetat, att Olav Tryggvason naturligt nog skulle återvända mot sitt rikes landemären. Skärmytslingar med enstaka vaktskepp eller smärre flottavdelningar vid Själlands, Skånes eller Hallands kusten på färden söderifrån är tänkbara inslag i tillägg till själva huvudslaget, som inträffade vid ...

Ja, var skedde sammandrabbningen? Var det i vendiska farvatten, eller var det norrut längs routen mot Norge? - Jag har två förslag att nämna. Det ena är inom Rügen-området och är intressant i förhållande till Svolder-namnet, men ett samband har antagligen mer att göra med en "historiens historia" än med själva det utspelade slaget. Det andra förslaget däremot är framkommet ur min tolkning av två strofer hos Halldor okristne och råkar även ha samband med mitt första förslag.

Bertil Lindquist har i sin tidigare nämnda artikel, publicerad i Trondheim, en översiktlig karta, "Några tidigare förslag till lokalisering av Svolder inom Rügen-området" (1962, s 13). - Mitt eget första förslag är som nämnt också inom Rügen-området, närmare bestämt en nutida halvö i Pommern, någon sjömil väst om Usedom's nordvästra udde. Inskärningar i halvön antyder, att det rör sig om en tidigare ö, och detta bekräftas också av dess namn ännu på 1700-talet. Sjökortet ifråga fanns på en utställning i Göteborg 1994 och var av den nederländske kartografen Gerard van Keulen. . . . Det visade ett kustavsnitt från Langesund i Norge till Göteborg i Sverige ("VAN DE LANGESOND TOT GOTTENBURG") med några hamnspecialer, också för södra Östersjön som för Stralsund och Greifswald. Från den sistnämnda specialen har jag antecknat namnet Grunsword of Danholmen för den nämnda halvön.

Hela betydelsen av holmens första namn skall jag inte ge mig in på, men för det avslutande "-sword" finner jag som antagbart, att det rör sig om en motsvarighet till det engelska ordet "sward" av betydelsen gräsmatta, gräsvall, grästovv. Mellanordet "of" har betydelsen av "eller", som också finns på svensken Geddas karta från 1695 över Hallands Väderö, "Suederö of Varö" enligt Bertil Lindquist (1962, s 23). Halvön/holmen i Pommern har också namnet Danholmen, som språkligt får anses likvärdigt med namnet för gränsläggingsberättelsens Danaholmen utanför Göta älvs mynning. Halvöns/holmens första namn har också i sak något gemensamt med den nordligare namnen vid Göta älv. I "Landemären och gränsstener" (1975, s 10) har jag sagt om Danaholmen/Danmark lilla: "Holmen har en karakteristisk grässvål av gulgrön färg, som på långt håll skiljer den från alla omkringliggande skär". - Jag anser, att det kan ha rört sig om ett Svolder såväl i Pommern som i den forna trerikspunkten Danaholmen, gemensam för Sverige, Danmark och Norge.

Nu till mitt andra förslag och först till de två stroferna av Halldor okristne. Den fornisländska texten är från Karl G. Johanssons utgåva 1991 (s 291, 300, 301).

Den svenska ordalydelsen min tolkning:

Óna fór ok einu
unnviggs, konungr sunnan,
sverð rauð maetr at morði
meiðr, sjau tógum skeiða,
þás húnlagar hreina
hafði jarl of krafða,
saett gekk seggja áttar
sundr, Sköfnunga funder.

Öyners kung fór sunnan
ifrån med havshästa och
sjuttio skeiders fyra svärd
röda till kamp om skeppsbord,
när jarlen fått långskepp
krävda från skánings ting,
freden bröts, de såge freden
av väderstrecks-ätt.

Hét á heiptar nýta
hugreifr, með leifi
aptr stökk þjóð of þoptur,
þengill sína drengi,
þás hafvita höfðu
hallands of græ snjallan,
verð fyr Vinda myrði
vápneidr, lokit skeiðum.

Manade muntre jarlen sina
dugliga män till kamp med
återstående folk från tofter
akter om stocken,
när Hallands havsfyrers huvud
för tappre kungen stängts
med skeppen, förbyttes
för vender-fienden vapeneden.

Tolkningen, att Hallands havsfyrars huvud stängts för Olav Tryggvason, förflyttat slagplatsen långt från Vendland och från Adam av Bremens "inter Sconiam et Seland" liksom från Själland (Agrim och Historia Norwegiae). - I de tre senare fallen skulle dessutom slaget beräknas ha ägt rum redan på utfärden från Norge. - Den samlade flottan från Vendland har i detta tolkningsläge nu seglat förbi även Hallands Väderö, för att uppnå ett "huvud" vid den inre farledens slut ända uppe vid Göta älvs mynning. Det bör ha rört sig om Rivö huvud, som stängts för tappre kungen av de förenade motståndarstyrkorna, i slutstriden främst genom Eirik jarls Barden (Järnberden).

Jag föreställer mig, att det blockerande läget varit strax sydost om Rivö huvud och mellan Stångerholmen och Brännö Rödsten, utanför mynningen av sundet Svälgen mellan Asperö och Rivö. På Asperö har funnits en högt belägen vårdkase, 1788 kallad Brändö vette. Dess föregångare på Asperö år 1000 har antagligen varit nordligaste vårdkase i den skisserade forntida halländska vårdkaseinjen, där en viktig passerad punkt på vägen torde ha varit det som är nutidens "Olai röse" (sjökort 925 SE) vid Båtfjorden och Ringhals ("Olas vål" enligt Elof Lindälv, 1980, s 114). - Olav Tryggvasons färd norrut har antagligen följts och förebedats genom tända vårdkasar - därav Halldor okristnes ord om Hallands havsfyrar.

Även om ingen med bestämdhet kan uttala sig om var och hur det hela med Svolderslaget hände, har jag ändå i samband med mina riksgränsundersökningar och vid detta alldeles särskilda tillfälle velat nämna de omständigheter som jag påträffat.

Avslutningsvis, när det gäller Olav Tryggvason, skall jag nämna, att det finns företeelser i trakterna som i varje fall inte direkt motsäger, att något extraordinärt en gång inträffat här: Den lilla holmen Stångerholmen, med en rest sten mittpå, visar sig ha en tidig namnform, "Strangerholm" (c. 1640, Ortnamnen). Fornisländska "strangr" betyder enligt Zoëga (1910/1952, s 412) "strong", "rigorous, severe, hard", och ett exempel "ströng orrosta, a hot fight" nämnes. - På Rivö, Galtö och Danmark lilla finns ett antal forngrevar. På Brännö finns ett offerkast mot stranden i norr. - Skäret Skifteskär ligger några få kabellängder syd om Stångerholmen. Zoëga (1910/1952, s 376) nämner för det nära ordet "skipt" betydelsen "the camp of the Varangians at Constantinople". För detta fall ett härläger till sjöss? - Märkligast av allt är måhända dock det ovanliga namnet "Gulldisken" (äldst Gulldijsken c. 1640 enligt Ortnamnen) för ett grund mellan Stångerholmen och Rivö. - Är denna guldskiva (guldfat) möjligen en reminiscens från Olav Tryggvasons guldguldsände sköld i vettnet?

För tiden efter Svolderslaget får jag i gränssammanhangen hänvisa till vad jag sagt i "Landamärens och gränsstenar" (1975) och om första stenen a snutru ase (1013) respektive a suntru asi (c.1027) i Sagakonferensen 1991.

En länk mellan Olav Tryggvason och Olav den helige är Einar Tambaskälver. Han var hos Snorre Sturlasson den kände bågskytten i Olav Tryggvasons saga, och i Olav den heliges saga ville han få grid av kung Olav efter att han blivit sveakungens man och fått ett stort län av honom. Medan kung Olav var i "Elvesyssel" kom Einar Tambaskälver dit, och de kom överens. Han var därmed även en länk till Olof Skötkonung, och man kan undra var Einar Tambaskälvers län har varit. Motsvarande undran gäller var Eirik jarls bas i Sverige under hans landsflykt har varit. - På grund av min riksgränshypotes om Rudet-stenen i förutvarande Åsbräcka socken och Flundre härad nära Göta älv, och med Flundre härad tolkat som "sjökrigarnas härad", kanske en norsk-dansk enklav på västgötasidan från Knut den Stores tid föregåtts av svenska medgivanden där redan något tidigare.

Hur riksgränsfrågor reglerats just efter Svolderslaget kan man inte helt säkert veta något om, men jag har det intrycket, att det kunnat ske en fortsatt närmare precisering av gränsrättigheter i skärgårdarna utanför Göta älvs mynning. Den rekonstruerade rätta linjen genom Danaholmens tingshög och mot Vrångö respektive Hönö har mer definitivt kunnat bli Sveriges yttre gräns i väst och därtill med svenska enklaver därinnanför på båda sidor om mynningen av den södra älvgrenen. - En händelse hos Snorre Sturlasson som kan tänkas avspegla något om detta är, när han låter lagman Emund från Skara tala om för sveakungen, att Gaute Tovesson seglat ut från Göta älv med fem härskepp (svenska) till Öckeröarna, dit Hönö hör. Fast Snorre är försiktig att uttala sig om gränsförhållanden och går inte mycket utöver vad han låter Brynjolv Ulvalde säga om "rette landegrensen ... fra gammel tid" med Göta älv, Markerna och Kölen (Anne Holtsmarks övers., 1964, s 332, 299, 251f). Jag föreställer mig, att uppgiften om de fem härskeppen berört en svensk rättighet.

I gränssammanhangen skall nämnas, att Einar Þambaskälver också varit en av de tidiga gränsläggarna, fast det följande rör inte Elfsyssal: Enligt en av de norska gränshandlingarna från omkring 1273 har han nämligen rest en sten, en hälla, i den dåtida riksgränsen Sverige/Norge mellan Fulufjäll och Särna i Dalarna. Gränslistan säger: "þædan ok i Falufjall; þædan ok i Brostnarhellu, sem Einar þambaskeelfuer reiste; þædan ok i Sannar." (O.S. Rydberg, "Sveriges traktater", 1877, del 1, s 246).

Jag skall sluta detta bidrag med min förmodan, att Konungahälla (Kungars häll) kom att grundläggas på Olav den heliges tid, få år efter att den dansk-svenska första gränsstenen satts (1013), och sedan det norska inflytandet vid Älven flyttats från Brännöarna och den södra älvgrenen och i stället koncentrerats till den norra älvgrenen, Nordre älv. - Jag vill inte utesluta möjligheten, att Konungahälla-namnet uppstått på liknande sätt som Hedeby, "vid hedarna" (at Heaðum), ur en form "vid (trakten av) Konungahällen", nämligen Konungarnas sten (1013).

L I T T E R A T U R

- ADAM AV BREMEN: bearbetning W.Trillmich. (Darmstadt) 1978.
- ALIN, J.: En forntida marknadsplats vid Göta älvs mynning. Göteborgs och Bohusläns Fornminnesförenings Tidskrift 1919.
- " - : Köpstadsö och vikingatidens handelsplats på Brännöarna. Skrifter utgivna av Institutet för Ortsnamns- och Dialektforskning vid Göteborgs Högskola, II 1920. - Rättelse: Text från s 102 om Brännö skall vara: "På nordsidan har ön en lätt tillgänglig och ganska rymlig hamn, och i sydväst och öster omgives den av rymliga och skyddade sund, som ledigt kunnat upptaga åtskilliga hundretal av vikingatidens fartyg."
- BRUSEWITZ, G.: Elfsyssel. 1864.
- BUGGE, A.: Skaldedigtingen og Norges aeldste historie. (Norsk) Historisk Tidsskrift 1910.
- ELLEHØJ, S.: Olav Tryggvasons fæld og Venderne. (Dansk) Historisk Tidsskrift 1953.
- HJÄRNE, E.: Danaholmen och tre konungars möten. Saga och sed 1948.
- HOLMSTRÖM, B.: Landamären och gränsstenar. 1975.
- " - : First boundary stone at Suntru asi and Snutru ase. The Audience of the Sagas, I 1991.
- JONSSON, F.: Hvor faldt Olaf Tryggvason? (Dansk) Historisk Tidsskrift 1910-12.
- KOHT, H.: Opphevet til Konungahella. Kungälv under 1000 år. 1959.
- LINDQUIST, B.: Olav Tryggvasons Svolder. Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab Museet. Årbok 1962.
- LINDQUIST, I.: Västgöotalagens litterära bilagor. 1941.
- LINDÄLV, E.: Fornfynd och fornminnen i Norra Halland. 1980.
- MOBERG, O.: Slaget vid Svolder eller slaget i Öresund? (Norsk) Historisk Tidsskrift 1940.
- ODENVIK, N. (& DANBRATT, F.): STYRSÖ SOCKEN. 1966.
- OHLMARKS, Å.: Fornnordisk lyrik. 1960.
- OLSSON, G.: Sverige och landet vid Göta älvs mynning under medeltiden. 1953.
- ORTNAMNEN I GÖTEBORGS OCH BOHUS LÄN, III 1932 & IV 1938.
- PETTERSSON, J.: Eld på berget. Bohusläns Hembygdsförbunds Årsskrift 1961.
- RYDBERG, O. S.: Sveriges Traktater med främmande magter, I. 1877.
- SNORRE STURLASSON: Kongesagaer. Oversatt av Anne Holtsmark og Didrik Arup Seip. 1964.
- SNORRE STURLUSON: Snorres konungasagor. Hednakungarna. Svensk tolkning Åke Ohlmarks. 1961.
- " - : Nordiska kungasagor, I. Översättning av Karl G. Johansson. 1991.
- WEIBULL, C.: Göta älvs mynning. Land och städer fram i äldre medeltid. 1950.
- " - : Källkritik och historia. 1964.
- WEIBULL, L.: Nordisk historia, I. 1948.
- ZOËGA, G. T.: A Concise Dictionary of Old Icelandic. Oxford/London. 1910/1952.

* * *

